
Cena Kč 12,- Pro členy Demokratického klubu zdarma

Úvodní slovo

Na počátku Francouzské revoluce položil markýz Mirabeau, jedna z vůdčích politických osobností svého věku, otázku, zda mají být představitelé Třetího stavu pokládáni za *plebs*, nebo spíše za *populus*? Mirabeau si nehodlal hrát se slovy, nebo nechtěl zahájit učenou sémantickou rozpravu. Jeho výrok měl zásadní politický dopad na soudobou Francii a západní společnost na úsvitu modernity. *Plebs* znamená dav, nevzdělaný a nekultivovaný shluk lidí bez politického cíle, aspirací nebo významu. *Plebs* může být veden, řízen nebo ovládán aristokracií, náčelníky nebo libovolným typem samozvané elity. To neplatí v případě, pokud je politickým aktérem *populus*. *Populus* reprezentuje moderní politický národ, základ moderní liberální demokracie. Novodobou západní civilizaci vybudoval, kultivoval a ochránil *populus*, nikoliv *plebs*, který ji svým tíhnutím k autoritářským a totalitním hnutím spíše ohrožoval. Bohužel, v uplynulých desetiletích mnozí západní politici vůdci a média začala přehlížet či marginalizovat *populus* jako těžiště vitálního demokratického života. Někteří z nich se dokonce pokusili redukovat *populus* opět na *plebs* a zbavit jej tak politické legitimacy. Důsledek na sebe nenechal dlouho čekat: Zrodily se nové politické proudy za účelem ochrany *populi* před arogancí a nekompetentností elit, které ztratily smysl a porozumění pro základní principy a historické kořeny demokracie. Výsledky demokratických voleb a referend v mnohých západních zemích poskytují přesvědčivé svědectví o probíhajícím zápase o tvář demokracie v jednadvacátém století. To, co nyní potřebujeme, je vytvoření nového konsensu a vznik společného politického jazyka, který by sdílely elity a *populus*, za účelem rehabilitace legitimacy a důvěryhodnosti moderní demokracie.

Ivo Budil

II. PŘÍSPĚVKY

Podnebí a jeho změny jako faktor vývoje společnosti.

V prosinci 2015 se v Paříži sešly delegace téměř všech států světa a jednomyslně přijaly **Pařížskou dohodu**, která je navzdory nedostatkům důležitým

krokem k zmírnění změn globálního klimatu. Svět způsobem, jakým se to nestalo nikdy předtím, uznal, že změna globálního klimatu, nebude-li mírněna změnou chování lidstva, by mohla narůst do rozměrů ohrožujících současnou civilizaci. Cílem dohody je udržet zvýšení globálního průměru teploty vzduchu oproti předindustriální době pod 2 °C. Prostředkem k tomu je snížení emise oxidu uhličitého a dalších plynů posilujících skleníkový efekt atmosféry. Podobný cíl již měl Kjótský protokol z r. 1997, který však nebyl ratifikován a dodržován rozhodujícími emitenty skleníkových plynů. Postoje těchto států jsou dnes jiné a Pařížská dohoda může být úspěšnější než Kjótský protokol.

Omezení závislosti na fosilních palivech a s tím spojené snížení emise skleníkových plynů je také dlouhodobě prioritou energetické a klimatické politiky EU.

Autor popsal znaky globálního klimatu **současné doby. Je to doba oteplování**, která začala uprostřed 19. stol. Obsah oxidu uhličitého v zemské atmosféře za tu dobu vzrostl z 280 na současných 400 ppm. Příčinou je nejen pálení fosilních paliv, ale – ve srovnatelné míře s tím – i ničení tropických pralesů. Následek je růst globální průměrné teploty vzduchu a zvyšování hladiny světového oceánu. Alpské ledovce se zmenšily – co do rozlohy i objemu – o více než polovinu. Probíhá proces desertifikace v jižní Evropě a severní Africe, atd. Současné období má ve střední Evropě zatím i příznivé znaky, podobně jako teplá období, tzv. klimatická optima, ve středověku a starověku. Např. teplé zimy ve městech nebo delší vegetační období přinášejí ekonomický prospěch. Ale oteplování pokračuje a nebude-li včas limitováno, může přinést naplnění nepříznivých očekávání a dokonce nepředvídaná překvapení. Pro interakci mezi lidstvem a globálním klimatem je v současné době oteplování důležitá skutečnost, že v tomto krátkém období počet lidí na Zemi vzrostl z asi 1,3 na současných asi 7,5 miliardy.

Současnému období globálního oteplování předcházela tzv. **malá doba ledová** (14. – 19. století, ve střední Evropě začala později). Celosvětově chladné období, ač ne úplně klimaticky stejnorodé. Byly pro něj příznačné časté neúrody, hladomory, epidemie moru aj. chorob, jejichž šíření usnadňovalo to, že špatná výživa obyvatelstva oslabovala jeho odolnost. Zánik vikingského osídlení Grónska. Nejvýrazněji se znaky malé doby ledové projevovaly od 17. do poloviny 19. století. V poslední části období masová emigrace z Evropy do Ameriky. Nepřízeň počasí si v křesťanské Evropě mnozí vysvětlovali vlivem čarodějnictví. Upalování čarodějnic, v menší míře i čarodějů, se stalo masovým jevem. Podle střízlivých odhadů bylo upáleno na 50 000 čarodějnic, nejvíce mezi roky 1560 a 1660.

Období 9. – 13. století je nazýváno **středověké klimatické optimum**. Bylo to období teplé, některé jeho části byly teplejší než v současnosti. V Británii se ve velkém pěstovala vinná réva, zalednění v horách i v Arktidě ustupovalo, byla to doba expedic Vikingů a zakládání a rozvoje jejich osad v Grónsku. Ve Středomoří bylo více srážek než nyní. Z převážné části to bylo období prosperity, z něhož jsme zdělili gotické katedrály, roky neúrody byly málo četné. V r. 800 založil Karel

Veliký Franckou říši, o něco později vznikla Velkomoravská říše, v r. 962 vznikla Svátá říše římská. Navzdory válkám to byla doba rozkvětu evropské civilizace.

Jiné klimaticky příznivé období, teplé, ale nepřiliš suché, je označováno jako **římské klimatické optimum**. Trvalo od počátku 1. do konce 3. století. V jeho průběhu dosáhlo imperium Romanum největšího územního rozsahu, sahalo od Skotska k Perskému zálivu. Průchodnost alpských průsmyků tehdy Římu usnadnila ovládnutí území severně od Alp. Ve stejné době prožívala rozkvět i Čína. Mezi římským a středověkým optimem bylo chladnější období, ale ne tak výrazně chladné jako malá doba ledová.

Je nepochybné, že klima ve světovém i regionálním měřítku se měnilo. Změny často nebyly pozvolné, ale poměrně náhlé. Klima rozvoj společnosti usnadňuje nebo ztěžuje, ale mezi klimatem a jeho změnami na jedné straně a historií lidstva na druhé straně není žádný přímý kauzální vztah. Nepříznivé klima může být i podnětem k pokroku společnosti. Připomeňme zemědělskou revoluci v Nizozemí a Anglii v malé době ledové – opuštění úhorového hospodaření, zavádění nových plodin a využívání větrných čerpadel („mlýnů“) k odvodňování zamokřených pozemků.

Přesto je vliv podnebí na společnost značný. Teprve globální oteplení, které vystřídalo asi před 12 000 roky poslední pleistocénní zalednění, umožnilo vznik prvních civilizací a vzrůst počtu lidí na planetě. Počet obyvatel světa po ukončení dosud posledního glaciálu před asi 11 500 roky je odhadován na pouhých 5 milionů. Na světě tehdy žilo asi tolik lidí, jako dnes na Slovensku.

Chraňme si klima a žijme s ním v souladu!

Doporučená literatura pro hlubší studium:

Fagan, B.: Malá doba ledová. Jak klima formovalo dějiny v letech 1300 – 1850. Academia,

Praha, 2007, 292 s.

Behringer, W.: Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování. Paseka,

Praha – Litomyšl, 2010, 408 s.

Stehr, N., Storch, H.: Klima a společnost. Karolinum, Praha, 2014, 158 s.

Ivan Sládek

Fašismus – odvrácená tvář západní politické tradice (1. část)

Fašismus zanechal krvavou stopu na tváři 20. století. Přes evidentnost tohoto konstatování podstata tohoto totalitarismu je dodnes často předmětem nepochopení a desinterpretací. Úvodem pokládám za vhodné připomenout ne vždy zdůrazňovanou skutečnost, že v případě fašismu (a komunismu) nemáme co dělat jenom s politickým směrem, ale se světonázorovým a pseudonáboženským hnutím, které nese jak ve svém učení, tak ve své praxi rysy, náboženské sekty. O jeho parazitování na religiósnním citění člověka dnes není pochyb a lze jím vysvětlit jak

jeho iracionálnost, tak fanatickou oddanost těch, kteří novému učení propadli - a zároveň nechápavé kroucení hlavou těch ostatních.

Kořeny

Fašismus je jedním z rodiny moderních radikálních ideologií, jejichž společný rys Noël O'Sullivan ve své knize „Fašismus“ nazývá „aktivistický politický styl“. ¹ Abychom tento nový „politický styl“ mohli lépe pochopit, je nutné krátce charakterizovat jeho protiklad, kterým je „omezený politický styl“ ², který byl ideálem západní politické tradice od renesance po osvícenství, resp. po první světovou válku a ke kterému „se západní liberální demokracie ještě stále nesměle hlásí“ ³.

„Omezený politický styl“, který od časů Machiavelliho učinil ze státu typickou formu evropského politického života, je charakterizován čtyřmi základními prvky: **Poutem společnosti je zákon**. Jednotlivci je prokazována úcta tím, že je **jasná hranice mezi soukromým a veřejným životem**, mezi státem a společností. **Moc jako taková je chápána jako něco podezřelého a velice se zdůrazňuje potřeba vytvořit institucionální záruky, které by omezovaly možnost jejího zneužití**. A nakonec, **stát je považován za specifickou územní jednotku**. ⁴

Naproti tomu **„aktivistický politický styl“** je charakterizován opouštěním myšlenky, že „poutem společnosti je zákon“, neboť **za základ společnosti je od té doby považován „společný cíl“, rozmazáním „jasné hranice mezi veřejným a soukromým životem“, nahrazením „individualistického pojetí života pojetím kolektivistickým“, ztracením „úcty k ústavním formám“ a odmítáním „uznání existence historických hranic země jako závazných ukazatelů velikosti státu“**. ⁵ Na základě tohoto nového stylu tak vznikl ve 20. století **režim založený na hnutí**, což Noël O'Sullivan hodnotí jako „così, co je třeba z ústavního hlediska chápat jako nejprimitivnější formu společenského zřízení, kterou kdy Západ poznal“. ⁶

Změna z omezeného politického stylu na aktivistický proběhla pod vlivem čtyř nových myšlenek, které si během druhé poloviny 18. století postupně získaly důvěru evropského světa. Noël O'Sullivan zároveň připomíná, že právě tyto čtyři myšlenky představují onu rozporuplnost, která se nachází v evropské politické tradici posledních dvouapůl staletí. Moderní totalitarismy totiž tento koncept podle úhlu pohledu toho kterého politologa buď zneužily, nebo dovršily do logického konce:

1/ Nová teorie o původu a povaze zla. Křesťanská tradice se svou doktrínou prvotního hříchu akceptuje, že člověk je svou podstatou nedokonalý a zlo je tudíž neodstranitelnou součástí lidského života. Od dob J.J. Rousseaua se však začalo věřit, že zlo není nutné, ale má kořeny ve struktuře společnosti. Podle tohoto autora se člověk rodí svobodný a nevinný, a přesto ho vždy a všude zotročuje společenský

1 Noël O'Sullivan „Fašismus“, Brno 1995. Tuto knihu jsem při přípravě pojednání hojně využíval, proto budu odkazy na ni uvádět jenom zkratkou „cit. dílo“.

2 cit. dílo, str. 39

3 cit. dílo, str. 41

4 cit. dílo, str. 41-3

5 tamtéž

6 cit. dílo, str. 44

řád, ve kterém žije. Kdyby bylo možno probudit masy z apatie a přivést je k odstranění vykořisťovatelských lotrů, pak by z toho automaticky vyplynulo, že masy by po jistém čase dosáhly takové formy společenské harmonie, ve kterém by již nikdy nedošlo ke zneužití moci. Příмым důsledkem tohoto ideálu bylo prostoupení aktivistického politického stylu fanatickým duchem křížáckých tažení. Zřejmá je příbuznost s tisíciletou tradicí náboženského blouznění o budoucím zlatém věku.⁷

2/ Doktrína lidové svrchovanosti. Žádná vláda podle ní nemůže být legitimní, pokud neposkytne prostor aktivní politické spolupráci „lidu“⁸. Zatímco až do této doby nebylo celkem podstatné, do jaké míry je ta která vláda legitimní a spíše se hledělo na to, zdali vládne dobře nebo špatně, od této doby převládlo naivní přesvědčení, že lid přece nemůže mít zájem na tom, aby si vládl špatně. To odvádělo pozornost od rizika zneužití moci k otázce tzv. zdroje moci. Logickým důsledkem této doktríny bylo, že se z politického života stala jednoduchá hra, která spočívala v tom, která skupina ve společnosti bude označena za „lid“, aby tak byla zplnomocněna vyřadit ze společenského dění skupiny ostatní. Tato hra „k určení skutečného lidu“ začala již za Velké francouzské revoluce.

3/ Nové pojetí svobody.⁹ Staré pojetí svobody, které se týkalo vnějšího vztahu mezi občany a mezi občany a vládou, bylo reinterpretovalo v tom smyslu, že jde hlavně o vnitřní stav ducha, kterému asi nejspíše odpovídá dnešní slovo „seberealizace“. Od toho byl již jenom krok jednak ke „zmateným myšlenkám liberálních filozofů, kteří ztotožňovali svobodu se sociálními reformami“¹⁰ na jedné straně - a k militantnímu postoji k vnějšímu světu, který je logickým vyústěním myšlenky, že svobody lze dosáhnout jenom nekonečným bojem za vyřešení problému, kterým pro vůli zůstává existence tohoto vnějšího světa, který navždy ohrožuje autonomii vůle. Tímto způsobem se pak boj nebo konflikt, považovaný za ukazatele morální síly, dostal do vztahu s ideálem vnitřní svobody. To vysvětluje jednak extremismus, ke kterému byl aktivistický politický styl vždy náchylný, jednak známou skutečnost, že fašisté chápali válku v první řadě jako žádoucí prostředek povznesení kolektivního ducha, a to celkem bez ohledu na její výsledek. Důsledky pro mezinárodní vztahy, zejména v kombinaci s vulgarizovanou verzí sociálního darwinismu, podle které je válka nejvyšší zkouškou způsobilosti národa pro historické přežití, jsou celkem známé.

4/ Víra v nekonečnou schopnost lidské vůle řídit historii a měnit lidský osud. O popularitu této myšlenky se zasloužil především Napoleon Bonaparte se svou kariérou.¹¹

Ohledně praktické stránky aktivistického politického stylu J.J. Rousseau přichází s následující myšlenkou: Cílem politického aktivismu je obrodit lidové masy tím, že je změni z pasivních poddaných na občany milující svůj stát, čímž dá samotnému

7 cit. dílo, str. 48
8 cit. dílo, str. 5, 52
9 cit. dílo, str. 65
10 cit. dílo, str. 70
11 cit. dílo, str. 81-2

státu obrovskou duchovní jednotu a zároveň naplní jednotlivce smyslem a důstojností.¹² Za pomoci jakých opatření je ale možno vtáhnout národ do aktivní účasti na veřejném dění? Je to zrušení hranice mezi soukromým a veřejným životem, řízený systém veřejného vzdělávání a neustálá mobilizace mas, která je neslučitelná s existencí jakékoli formy organizace mimo státní struktury. Společenská jednota je rovněž neslučitelná se zastupitelskými institucemi - demokracie, která aktivně zapojuje masy do politiky, vyžaduje, jak tvrdí Rousseau, vysoce teatrální způsob vedení veřejného života, protože pouze ten může v masách vytvořit pocit jednoty v rámci společenství. Rousseauem zdůrazňovaná potřeba lidové podívané jako prostředku k vytvoření pocitu národní jednoty vedla posléze jak k masové rituální činnosti, k „liturgickému“ neboli „ceremoniálnímu“ typu masové demokracie, tak k mimoústavní formě politiky „hnutí“.

Z těchto myšlenek byl tedy fašistický světový názor sestaven, ale žádná z nich nebyla typická pouze pro fašismus. V různých obměnách tvoří tyto myšlenky základ každého aktivistického hnutí, ať už máme na mysli francouzské revolucionáře, komunisty nebo fašisty. Každá z těchto ideologií považuje politiku za tažení proti zlu, ve kterém despotické vlády tvrdí, že jednají v zájmu mas a předstírají, že nabízejí „pravou svobodu“, přičemž zároveň podporují víru svých stoupenců v tvárnost společenského řádu a schopnost předělat ho podle té které utopické vize.

13

Vznik a cesta k moci

Noël O'Sullivan označuje první fázi aktivismu jako „spontánní“¹⁴ (jako protiklad „řízeného aktivismu“) pro kterou je typická víra ve schopnost lidu podniknout osvědčené kroky pro vlastní věc. Od poloviny 19. století narůstal pocit, že masy zklamaly a že úspěšné aktivistické hnutí musí být řízené, nikoli spontánní. Od tohoto poznání se odvinuly jednak úvahy teoretiků elity jako byl Pareto, Mosca a Michelis, kteří vyloučili možnost, že by masy kdy mohly hrát nezávislou úlohu v dějinách, jednak myšlenka, že demokratická doktrína lidové svrchovanosti nemusí směřovat k lidové účasti v politice, nýbrž k vládě národního vůdce, jakéhosi lidového diktátora, který se vynoří z davu.

Ruku v ruce s tímto závěrem šel cynický zájem o techniky masové manipulace. Do tohoto období spadá vydání několika stručných knih, jejichž teze tvoří základ obou aktivistických totalitářství 20. století. **Dav** Gustave le Bona předpovídá, že „období, které máme před sebou, bude vpravdě érou davů“¹⁵ a „ovládat umění, jak ovlivnit myšlení mas, bude totéž, jako ovládat umění jim vládnout“¹⁶. V.I. Lenin ve své knize *Co dělat?* z roku 1902 poukázal na potřebu „strany nového typu“, polovojensky organizovaného elitního sboru profesionálních revolucionářů, jejímž prostřednictvím aktivista revoluci masám shora vnutí. Masy jsou tak u Lenina

12 cit. dílo, str. 101

13 cit. dílo, str. 88-9

14 cit. dílo, str. 119

15 Crowd, Londýn 1896, str. 15

16 tamtéž, str. 80

degradovány na pasivního příjemce revoluční myšlenky, která se v jeho případě zdála být racionální a vědecká, založená na zákonech dialektického materialismu. Ale Le Bon již předtím vysvětlil, že pokud se lze z historie vůbec něčemu přiučit, pak je to skutečnost, že masami pohne síla víry a nikoliv rozumu a materialismu.

Neortodoxní marxistický filosof Georges Sorel v knize *Úvahy o násilí* pochopil, že masy se nikdy nemohou shodnout na myšlenku racionalismu (která inspirovala liberálně demokratický ideál svobody a rovnosti), ani na myšlenku materialismu (která inspirovala socialisty), ale pouze na čistě emocionálním původu *mýtu*.

Pro lepší ilustraci toho, co měl Sorel při slově „mýtus“ na mysli, dovoluji si ocitovat pasáž z knihy F.A. Hayeka *Cesta do nevolnictví*:

„Potřeba racionalizovat osobní záliby a předsudky, které musí už pro nedostatek jiných kritérií určovat rozhodování plánovače v mnoha situacích, a potřeba předkládat důvody pro svá rozhodnutí ve formě přesvědčivé pro co největší počet lidí, donutí plánovače k vytváření teorií, tj. tvrzení o kauzálních souvislostech mezi fakty, přičemž tyto teorie se stanou integrální součástí oficiální doktríny. Tento proces vytváření „mýtů“ k ospravedlnění jeho činů nemusí být nutně vědomý. Totalitní vůdce může být veden čistě instinktivním odporem ke stavu věcí, jaký shledal, a přáním vytvořit nový hierarchický řád, který by lépe odpovídal jeho představám o zásluhách. Může třeba pouze vědět, že nemá rád Židy, protože se mu zdají být tak úspěšní ve společnosti, která pro něj osobně neměla uspokojivého místa, a že má rád a obdivuje vysokého světlavého muže, onu aristokratickou postavu z románů svého mládí. Převezme tedy velmi ochotně teorie, které se zdají poskytovat racionální zdůvodnění předsudků, jež sdílí se svými vrstevníky. Tímto způsobem se pseudovědecká teorie stane součástí oficiálního kréda, které více méně řídí jednání všech. Silně rozšířený odpor proti průmyslové civilizaci a romantická touha po venkovském životě spolu s (pravděpodobně chybnou) představou o zvláštní hodnotě venkovanů jakožto vojáků tvoří základ dalšího mýtu: *Blut und Boden* (krev a půda), který reprezentuje nejen základní hodnoty, nýbrž celou řadu představ o příčinách a následcích. Jakmile se tyto představy stanou myšlenkami určujícími život celého společenství, nemohou být již zpochybňovány. Potřeba takovýchto oficiálních doktrín jakožto nástroje pro usměrňování a mobilizování úsilí mas byla jasně předvídána různými teoretiky totalitního systému. Platónovy „ušlechtilé lži“ a Sorelovy „mýty“ slouží stejnému účelu, jakému slouží rasistická doktrína nacistů či teorie korporativního státu Mussoliniho. Všechny se nezbytně zakládají na určitých názorech na fakta, které jsou posléze rozpracovány ve vědecké teorie v zájmu ospravedlnění předem přijatého názoru.“¹⁷

V knize A. Hitlera *Mein Kampf* je pak konečně nejznámějším způsobem formulována fašistická verze řízeného aktivismu, která dodala poslední taktické a organizační úpravy. Inspirován svou osobní zkušeností v zákopech 1. světové války dochází autor k závěru, že úspěšné hnutí je třeba vytvořit podle vzoru armády. Dodatečný vzor nachází v dogmatických praktikách katolické církve. Spolu s tím našel univerzální klíč k úspěšné demagogii, kterým je *zjednodušení*.

17 F.A. Hayek, *Cesta do nevolnictví*, Praha 1991, str. 82-3

Přechod od spontánního aktivismu k aktivismu řízenému mohl zůstat pouze záležitostí radikálních pisálků, kdyby nebylo první světové války. Právě tak jako Francouzská revoluce dala vnitřní obsah původní spontánní fázi aktivismu, jak se nacházela v Rousseauových spisech, tak nyní dala válka praktický smysl myšlenkám a snům těch, kteří zaměnili spontánní aktivismus za aktivismus řízený. V případě fašismu by ani jeho teorie, ani praxe, ani jeho úspěch nebyly pochopitelné, kdybychom je posuzovali odděleně od zásadního vlivu války na evropský intelektuální a politický život. Poslední příspěvek k revizi aktivismu - Hitlerův *Mein Kampf* - byl napsán ve stínu války, a proto jej můžeme plně docenit pouze v rámci nového politického kontextu vytvořeného válkou. Totéž samozřejmě platí i o Mussoliniho životě a filosofii.¹⁸ Až v okamžiku, kdy první světová válka ukončila rozklad tradičního řádu evropského politického života, započatý Francouzskou revolucí, dostavila se ta pravá chvíle pro tři velké aktivistické kondotiéry – Lenina, Mussoliniho a Hitlera.

V okamžiku, kdy byla revidovaná verze aktivistického stylu postavena na nový základ mýtu, měl bezohledný politik pouze jediný problém. Tím bylo rozhodnout, která víra či iluze by byla pro mobilizaci mas nejlepší. První světová válka znovu potvrdila, co se ukázalo již během válek, které navázaly na Francouzskou revoluci: Mýtus, který může nejvíce masy ovlivnit, je **nacionalismus**.

Tato válka ukázala rovněž, že požadavky válečné ekonomiky mohou „socializovat“ život států mnohem efektivněji, než by kdy mohlo sebevětší množství socialistické ideologie. V tomto „válečném socialismu“ rozpoznali fašisté okamžitě prostředek sloužící k uskutečnění jejich záměru: sloučit nacionalismus se socialismem“¹⁹. Pokus o nastolení společenské jednoty splynutím nacionalismu se socialismem je pro fašismus typický, je ale nutné připomenout, že i v komunistické ideologii a zejména praxi byl nacionalismus vždy přítomen.

Co tedy charakterizuje typický fašistický program splnutí nacionalismu a socialismu? Byl to způsob, kterým toho chtěl dosáhnout. Podle Franze Neumanna „národní socialismus přeměnil ústavní demokracii Výmarské republiky na ceremoniální a magickou demokracii,“²⁰ odstranil ústavní formy integrace a nahradil je čistě emocionálním pocitem jednoty. V této souvislosti např. nepřekvapí kult krásy práce, která byla chápána jako další s masových rituálů. V Německu dokonce existoval Úřad pro krásu práce, jehož představitelé prohlašovali, že moderní průmyslová výroba nemá nic společného s ekonomikou.

Stanislav Kubů

(pokračování příště)

18 cit. dílo, str. 131

19 cit. dílo, str. 133

20 Behemoth: The structure and Practice of National Socialism, 1933-1944, N.Y. 1966, str. 465

Faktory procesu demokratizace v Evropě 20. stol.. (1. část)

Referát o empiricko-kvantitativním modelu šíření demokratizace v Evropě prof.dr. Dirk Berg-Schlossera (prof. politologie, Phillipsuniversität Marburg) přednesený PhDr T.Weiserem na setkání DK.

Nečekaně brzký zánik parlamentárně-demokratického systému v Německu ustaveného zde po porážce ve Světové válce r.1918, spojený s osudovými následky nejen pro Evropu, poutal vždy zájem jak nejširší veřejnosti, tak i odborníků. To dokazuje již prakticky od r. 1945 vedená debata o „německé cestě ke kapitalismu: byl nacismus náhoda, nebo důsledek německých dějin?“ Diskuse vedena většinou historiky a samozřejmě svědky doby v memoárové literatuře a v médiích, ovšem vedoucí spíše k vyhranění stanovisek, než k osvětlení celého procesu. Od r. 1980 byl tento problém tematizován politology v rámci tzv. Demokratieforschung. Jako příklad a výklad výsledků tohoto výzkumu jsem nabídl DK referát alespoň o jedné práci z tohoto okruhu bádání, o studii **Dirk Berg-Schlosser: *Das Scheitern der Weimarer Republik. Bedingungen der Demokratie im europäischen Vergleich.*** HSR 20/ 1995, 3-31, která byla publikována právě v kontetxu poslední vlny debat německých historiků o „německé cestě ke kapitalismu“ v letech 1980-1990, představující typický příklad aplikace empiricko-kvantitativních metod v politologii v oblasti analýz demokratických systémů. Jedná se o srovnání 18 států meziválečné Evropy (Nizozemí/NL,V.Britanie/UK, Švédsko/SW, Belgie/Bg, Francie/FR, Irsko/IR, Finsko/FIN, Estonsko/EST, Německo/DE, Rakousko/OE, Ma'darsko/M, Portugalsko/Pg, Řecko/GR, Itálie/IT, Polsko/PL, Španělsko/SP, Rumunsko/RUM).

Metoda: Konfigurační analýza postupem vícehodnotové Qualitative Comparative Analysis/QCA (částečně použit vlastní software vyvinutý v jazyce Lotus a Quatro-Pro), aplikující lineární a kvadratickou diskriminační analýzu, přičemž hodnoty jednotlivých proměnných byly vyjádřeny Booleovou algebrou (tj. dichotomizovány do formy „větší/menší“, nebo nad/pod průměrnou/ typickou hodnotou) umožňující vyjádřit vzájemnou vzdálenost/blízkost dvou zemí

Postup: Základem analýzy bylo shromáždění potřebných údajů v rozsahu celkem 64 proměnných = běžné udaje oficiálních statistik (populační, ekonomické, sociální, národnostní, konfesionální, stav ekonomiky, politické poměry, konflikty ve společnosti) zachycujících poměry ve zkoumaných 18 zemích. Protože tyto udaje mezi sebou obvykle navzájem korelují, bylo možno v následujícím kroku redukovat 64 původních proměnných na 10 faktorů, které (v následujícím pořadí) ovlivňovaly formu politické organizace společnosti zkoumaných států k r. 1930:

1. integrace ekonomiky do světového trhu (**SvětTrh**).
2. respekt občanských práv (**ObčPráva**)

3. významná role vojenské kasty (**Militarism**)
4. politické konflikty (**PolKonflikty**)
5. organizace ekonomických zájmů (**Korporace**)
6. demokratická politická kultura (**DemK**)
7. etnicko-konfesionální a sociální heterogenita (**Heterogenita**)
8. sociálně ekonomický vývoj (**SocEkV**)
9. rezidua feudální nerovné pozemková držby (**FeudDr**)
10. předválečná demokracie (**PředvD**);

Z těchto deseti faktorů měly **pozitivní vliv na posilování demokratických poměrů faktory:**

1. integrace ekonomiky do světového trhu (**SvětTrh**).
2. respekt občanských práv (**ObčPráva**)
5. organizace ekonomických zájmů (**Korporace**)
6. demokratická politická kultura (**DemK**)
8. sociálně ekonomický vývoj (**SocEkV**)
10. předválečná demokracie (**PředvD**);

Negativní vliv, konzervující původní monarchisticko-autoriativní režimy a **oslabující trend demokratizace** vykazovaly faktory:

3. významná role vojenské kasty (**Militarism**),
4. politické konflikty (**PolKonflikty**),
7. etnicko-konfesionální a sociální heterogenita (**Heterogenita**)
9. rezidua feudální nerovné pozemkové držby (**FeudDr**)

Seznam pozitivních faktorů může na nás dnes působit takřka samozřejmě, což může budit dojem, že větší význam pro pochopení dynamiky procesu demokratizace měly faktory negativní. To však je podmíněno perspektivou současnosti: my posuzujeme poměry kolem r. 1930 ze stavu, kdy již všechny analyzované státy završily svou modernizaci přechodem k demokracii, zatímco tehdy v Evropě panoval dojem, že demokracie procházejí vážnou krizí a jejich osud je nejistý.

Faktor „rezidua feudální nerovné pozemkové držby“: za feudalismu měla téměř všechna půda - tehdejší hlavní zdroj potravy a surovin - svého „držitele“, přičemž celek panství (dominium) byl rozdělen na část přímo užívanou/obdělávanou vrchností (dominikál) a část poddanskou, „drženou“ a obhospodařovanou poddanými (rustikál), přičemž tito byli vrchností povinni různými výkony (robota na panském) a platy. Všechny tyto držby byly původně koncipovány „na věčné časy“ (tj. dědičné) a jako takové sankcionované nejvyšším panovníkem/zeměpánem. Během času docházelo však přece ke změnám, ať již

odúmrtím, nebo sbíháním poddaných, nebo násilnou změnou poměrů následkem epidemií, hladomorů, nájezdů zvenčí, války apod. Nejdůležitější změnou byl pomalý, ale stálý rozvoj zbožní výroby, významu trhu a peněz, zejména na severozápadě Evropy, díky tomu, že právě zde, na území mezi Seinou a Rýnem a podél pobřeží Severního moře dosáhla již v 10. stol. hustota výskytu měst evropského maxima. Spolu s tím rostla i potřeba 'likvidity'- majetku ve formě peněz - u feudální vrchnosti. Této se nabízely dvě základní cesty jak se "dostat k penězům". První, praktikovaná právě zde, byl převod povinností poddaných z formy reálných výkonů (robota a jiné služby) na formu platů, neboť zde mohli rolníci části své úrody prodávat na místních trzích. Druhý způsob (praktikovaný zejména na východě či jihu Evropy) spočíval v tom, že vrchnost rozšiřovala dominikál všemi možnými způsoby na úkor rustikálu, a následně produkci dominikálu nabízela sama na trzích.

Zatímco systém „západní“ byl založen na přímém zapojení rolníků do výroby pro trh, tzn. že nesli sami zodpovědnost za optimální využití držené půdy pro maximalizaci svých příjmů, systém „východní“ prosadil právě onu formu extrémně **nerovné feudální pozemkové držby** tím, že systematicky redukoval pozemkové držby svých poddaných na naprosto minimální usedlosti, které sotva stačily k zajištění jejich existence, čímž byli odříznuti od trhu a zároveň byli donuceni za nevýhodných podmínek nabízet svou pracovní sílu na velkostatkách/latifundiích vrchnosti, která svou úrodu prodávala přímo velkoobchodníkům zásobujícím velká města, či exportovali dále na Západ. Tato latifundiální magnaterie, ovládající celé kraje už jen svou ekonomickou silou, vznikla během 15. stol., nejdříve na východ od Labe v Prusku, v Polsku, dále pak v Uhrách - u nás během procesu označovaným jako „druhé nevolnictví“ se prosadila jen lokálně, např. v jižních Čechách, jinak na jižním Slovensku, tehdy součásti Uher - a samozřejmě v Rusku. Vznikla ale i v jižní Itálii a na Py-renejském poloostrově a nakonec se díky portugalské a španělské expanzi do střední a jižní Ame-riky rozšířila i tam, přičemž zcela ovládla tamní politický život a poměry, zatímco obyvatelstvo žijící uvnitř nebo na okraji jejich latifundií - ač osobně svobodné - odsunula na pozici bezzemků, ve všem závislých na libovůli magnátů - jako nevolníci v Rusku a Polsku.

Samozřejmě i tento režim se měnil pod tlakem modernizace, šířící se ze západoevropského centra, ale ukázal se jako velmi zdatný protivník, když velkostatkářská aristokracie dokázala uhájit podstatnou část svých politických a sociálních pozic ve střední, východní a jižní Evropě po celé 19. stol., a ještě ve stol 20. - opřena právě o „rezidua“ svých bývalých domén - dokázala mobilizovat významnou část veřejnosti proti liberalizaci politických a ekonomických poměrů.

Zjištěné faktory se projevovaly ve všech analyzovaných státech, ale v různé síle. V demokratických zemích se projevovaly silněji právě faktory výše označené jako pozitivní, zatímco ty negativní (např. vliv vojenské kasty) působily slaběji; naopak v zemích s diktátorsky-autoritativními režimy měly větší váhu faktory označené za negativní (viz v následující tabulce sloupec „vliv“ symboly p: pozitivní/n:

negativní; v příslušných políčkách konkrétního faktoru pro jednotlivé státy symbol +=silný vliv/=-slabý vliv). Rozumí se samo sebou, že nízký vliv negativních faktorů (symbol „-“ pod NL až EST) měl pro proces demokratizace pozitivní význam a je zde hodnocen pozitivně.

Faktory ovlivňující proces demokratizace v Evropě. (podle:Diagram 2,Berg-Schlosser 1995,s. 13)

Vliv	Faktory	NL	GB	SW	Bg	CSR	FR	IR	FIN	EST	DE	OE	M	Pg	GR	IT	PL	SP	RUM
p	SvětTrh	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-
p	ObčPráva	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-
n	Militarism	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
n	PolKonflikty	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+
p	Korporace	+	+	-	-	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-
p	DemKult	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
n	Heterogenita	-	+	-	-	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+
p	EkSocVyvoj	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
n	FeudDržba	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+
p	PředválDem	+	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	P celkem:	10	9	9	9	8	7	7	4	5	4	3	3	2	2	1	1	0	0

Podle předcházející tabulky stabilní parlamentní demokracie r. 1930 existovaly v zemích, jejichž ekonomiky byly silně integrovány do světového trhu (**SvětTrh**), respektujících občanská práva (**ObčPráva**), dosáhly uspokojující míry organizace ekonomických zájmů (**Korporace**), kde převažovala demokratická politická kultura při řešení konfliktů (**DemKult**), které byly sociálně ekonomicky vyvinuté (**SocEkV**) a které měly demokratický režim již před 1914 (**PředválDem**), kde zároveň měla vojenská kasta (**Militarism**) jen omezený význam, kde docházelo jen zřídka k politicky motivovaným konfliktům (**PolKonflikty**), které vykazovaly jen nízkou míru etnicko-konfesionální a sociální heterogenity (**Heterogenita**) a feudální nerovné pozemkové držby (**FeudDržba**).

Naopak společnosti vykazující k r.1930 nižší vliv pozitivních faktorů a naopak vyšší vliv negativních faktorů - tj. kde vojenská kasta (**Militarism**) hrála významnou roli, kde docházelo k četnějšímu výskytu politických konfliktů (**PolKonflikty**), které vykazovaly vyšší míru etnicko-konfesionální a sociální heterogenity (**Heterogenita**), jakož i vyšší podíl feudální nerovné pozemkové držby (**FeudDržba**), byly ty, kde se již diktátorsky-autoritativní režim prosadil, nebo k němu brzy poté dospěly.

Výsledky:

-1/ podle váhy vlivu zjištěných deseti faktorů bylo možno analyzované státy Evropy 1930 zařadit na stupnici od maximální demokratizace (levý okraj), klesající směrem

doprava, přičemž zároveň roste počet a váha znaků autoritativně-diktátorského režimu.

(Demokracie) NL---GB--SW--Bg--CSR--FR---IRL---FIN---EST---DE---OE----
M--Pg--GR--IT--PL--SP--RUM **(Diktatury)**

Interpretace: zjištěná hierarchizace upřesňuje běžné názory na povahu poměrů v evropských státech. Mimo to stvrzuje koncept formulovaný Teorií modernizace (podle **W. W. Rostow**: *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*, 1960) a existenci západoevropského modernizovaného centra vůči němuž státy střední, jižní a východní Evropy představovaly pouhou periferii (podle **Stein Rokkan/S.Eisenstadt**: *Building States and Nations*. (1973), který rozvedl a aplikoval **Immanuel Wallerstein** ve své teorii světového systému), ve dvou aspektech: jednak ohledně přechodu od tradiční agrární k industrializované urbánní společnosti, za druhé ohledně modernizace politického systému: nahrazení feudálně vrchnostenského režimu občanskou společností, jejímž výrazem je právní stát a zodpovědnost vlád voleným zástupcům lidu.

Thomas Weiser

(pokračování příště)

Jak se dnes žije v zemích bývalé Jugoslávie (2.část)

Šetření těchto zločinů a vynášení rozsudků není vázáno promlčecí dobou. Nyní probíhají těžká jednání s EU o prokazování zločinů proti lidskosti a kdo a kde bude souzen. V parlamentě jsou zastánci demokracie (HDZ Hrv.dem.zajednica, HSP - Hrvatska stranka prava, HSS - Hrv.seljačka stranka), lidově těmto říkají "plavi" (modří, tj. pravice), a dále jsou to socialisté (HNS - Hrv.narodna stranka, SDP - Socijalistička dem.partija) lidově "crveni" (červení, tj. levice) a jako u nás tyto strany se v parlamentě střídají dle voleného většinového zastoupení. Jsou ještě i další strany, které se do parlamentu ani nedostaly a nebo jsou jen v menším počtu zastoupení. V této době právě vznikla IDS (Istarska demokratická strana) a získala dosti velké zastoupení. Území Istarského pobřeží Jadranu (v zápaním cípu rohlíku) je silné svou ekonomikou. Rakousko-Uhersko, v době nebezpečí nájezdů Osmanů, přesídlilo k obraně na území Krajina (chorvatské pásmo podél hranice s Bosnou a Hercegovinou) zkušené srbské a černohorské bojovníky i s rodinami. Touha chorvatských nacionalistů mít svůj národní stát dovedla k tomu, že v akci "Ouja" došlo k vyhnání i nevinných lidí z území zvané Krajina (a i v Dalmácii není již žádný Srb). Mnozí Chorvaté považují "branitelje" za osvoboditelé a žádají, aby jim byla poskytnuta zvláštní uznání. Problém nacionalismu projevený ve Vukovaru teď řeší vláda, media a tisk to rozmazávají a vláda by potřebovala spíše řešit otázky dohody s EU.

Střed Chorvatska (ten trochu vykousnutý hřbet rohlíku) je tvarován horstvem

(Gorski Kotar) a podařilo se již velmi dobře zprovoznit vše dálnicemi a tunely. Tudy vede velmi potřebná hlavní tepna pro velký počet turistů ze středu Evropy k moři. Výběr dálničních poplatků vzrostl. A na této cestě jsou pro turisty zajímavá místa k zastavení (např. "Plitvička jezera") a domácím to poskytuje další výdělek.

Na jihozápadním území (jihozápadní užší špička rohlíku), po přechodu hor, na úzkém pruhu kolem pobřeží dominují dnes mnohá větší města: Rijeka, Split a mnoho dalších, která přinášejí zisk z lodního průmyslu a dopravy. Podobně s dopravou turistů Makarska, Dubrovnik a mnohá další. Celé pobřeží Istrie a Dalmácie žije z turismu. Pěstování vinné révy a oliv dává rovněž dobré zisky.

Spousty věřících přispívají k obnově katolických kostelů. Kněží katolické víry byli během Titova režimu dost pronásledováni, a tak dnes jsou mnozí posvěceni, protože trpěli v režimu komunistů.

Jak žijí Dalmatinci, můžeme nejlépe posoudit např. podle provozování penzionu Adria v Drveniku. Vznik a provoz dnes úspěšně vedeného penzionu vysvětluje mladý majitel Deni. Jeho praděd a ostatní podobní osadníci ještě žili na úpatí Biokova (masiv hor, který se táhne nad Makarskou riviérou) a pobřežní města byla obehnaná vysokými hradbami (např. Dubrovnik) - bála se nájezdů pirátů. Pěstovali vinnou révu a olivy. Jeho praděd jako mnozí ostatní Dalmatinci se plavil za výdělkem do Ameriky a Austrálie. Vraceli se vždy s vydělanými penězi a začali budovat svá sídla blíže pobřeží. I dnes je hodně takových, kteří jezdí za výdělky mimo Chorvatsko. Někteří se vrací a někteří zůstávají. Tvoří na západě velké skupiny (menšiny) a mnozí ekonomicky pomáhají vlasti. Je známo, že se tam uchýlilo i mnoho nacistů, chorvatských nacionalistů (např. i ustaše, což byla fašistická organizace za II.světové války, podobná německému gestapu). Kromě finančních prostředků a touhy po vlastním národním státě někteří podporují nacionalismus a tak vytvářejí politické těžkosti dnešní vznikající demokracii ve vlasti. Avšak děd mladého majitele penzionu Adria se vrátil a ještě šikovně jedním stromkem oliv získával 1 m² půdy poblíž moře a otec našeho mladého majitele už začal stavět krásný penzion. Bohužel otec brzy zemřel a matka Edita se snažila penzion udržet a pokud Deni studoval, pomáhala jí dcera Hani a zeť Stipe a když se Deni vrátil, už byl provoz rozjetý naplno. Matka Edita převzala, hlavně jako dobrá kuchařka, velení nad stravováním, dcera a zeť provoz ubytování a obsluhu. Často i někteří z obsluhujících jsou také příbuzní. Když se Deni vrátil ze studií i s manželkou Koraljkou, rodinný klan se rozšířil a dcera se zetěm postavili poblíž hotel "Hani". V poslední době všichni umí hovořit anglicky, jako u nás je to dnes vlastně mezinárodně dorozumívací jazyk. Dříve to byla na Jadranu němčina. Od roku 1995, kdy se po válečném běsnění (hlavně v Bosně a Hercegovině) začalo na Makarské riviéře vše uklidňovat, došlo k přílivu českých turistů. Dnes už všichni domorodci rozumí česky, je to přece jen slovanský jazyk, a tak je dorozumění snadné. Přesto některá česká slova mají v Chorvatsku jiný význam. Uvedu perličku. Naše paní přišla k mladé majitelce a nadzvedávala tričko se slovy - je vedro. Majitelka zvedla oči k nebi a potvrzuje "jeste, danas je vedro" - ano, dnes je jasno, tj. jasná obloha. Naše cestovka pod vedením Jany Hlouškové se srdečným přátelstvím plní tento

penzion po celou sezonu našimi tutisty již 12 let. Majitel Deni má problémy zajistit ubytování pro své domácí přátele nebo turisty jiných zemí (Polsko, Maďarsko a dalších). Schopností naší Jany a domluvy s Denim je zajištěno pořádání výletů s kvalifikovanou tlumočnickou průvodkyní a večerní programy - hudba na ranči - tj. pojídání dalmatských specialit, popíjení vína na zahradě Deniho dědy u starého kamenného obydlí v podhůří, s dalmatskou hudbou v srdečné a romantické atmosféře, s pohledem na moře, kde svítí majáky a osvětlené projíždějící lodě.

Vědunka Stehlíková, září 2013

(pokračování příště)

Víte,že...

...příspěvky z 20. výroční **konference Forum 2000 s názvem „Odvaha převzít odpovědnost“**, která se uskutečnila ve dnech 16.–19. října 2016 v Praze a v dalších středoevropských městech, si můžete prohlédnout zde: <http://www.forum2000.cz>

...**Kroměřížská výzva** směřuje k výběru kandidátů pro volbu prezidenta ČR: <http://www.kromerizskavyzva.cz/>

...výstava **České stříbro**, putovní i na webu, 12 žen ve věku stříbrných vlasů s vlastnostmi rodinného stříbra, které jdou životem s rovnými zády, je k shlédnutí zde: <http://www.ceskestrebro.eu/>

Jitka Nováková

Z činnosti Demokratického klubu

Také v dalších měsících pokračovala pravidelná setkání členů a přátel Klubu k aktuálním politickým otázkám: v září Spravedlnost a lidská práva, v říjnu 70 let od zakončení odsunu německého obyvatelstva z ČSR, v listopadu Stalinismus podle Roje Medveděva, v prosinci T.G. Masaryk a demokratismus. Nezapomínejte prosím, že své připomínky, poznatky i pochvaly k setkáním můžete vyjádřit přímo na webové stránce Dk u každého setkání. ***Bude také přínosem, když nám pošlete návrh na téma setkání Dk, které byste chtěli přednést, případně které by Vás zajímalo a měli bychom získat přednášejícího.***

Pozvánka

na setkání dne 17. ledna 2017 (třetí úterý v měsíci) **v 17 hod.** v **Měšťanské besedě** v Praze (CEVRO Institut – vysoká škola), Jungmannova 17, Praha 1, místnost č. 206 (2. patro): Úvodní slovo na téma **Pragmatismus a jeho ohlasy u nás** připravil kolega Václav Štědranský. Na **21. února 2017** úvodní slovo na téma **20 let od Česko-německé deklarace** připravil kolega Václav Houžvička. Pozvánky

na tato setkání zasíláme pouze elektronicky. Pokud je nedostáváte, nemáme Vaši e-mailovou adresu. Můžete je najít také na webu Dk.

Oznámení pro členy Dk, kteří chtějí dostávat Dk-Dialog pouze elektronicky: prosím, oznamte nám své přání obratem na adresu dklub@volny.cz. Děkujeme.

• • •

Vydavatel: Demokratický klub, Františka Křížka 1, 170 00 Praha 7.

Telefonní číslo: 221 506 733 (též záznamník); e-mail: dklub@volny.cz

webová stránka: <http://www.demokratickyklub.cz>

Demokratický klub můžete sledovat i na Facebooku a na Twitteru.

Bankovní spojení Demokratického klubu: Česká spořitelna, a.s., pobočka č. 01/103, Praha 1, Rytířská 29, číslo účtu 1923868339/0800

IBAN CZ 76 0800 0019 2386 8339 SWIFT GIBACZPX

Redakční rada: Zdeněk Kalvach (odpovědný redaktor), Radovan Jelínek, Josef Kandert, Jitka Nováková a Zdeněk Pavlík

Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha čj. NP 2471/93 ze dne 20. 12. 1993. Registrováno Ministerstvem kultury ČR pod č. 6759.

Příspěvky jednotlivých autorů, členů i nečlenů Dk, nemusejí vyjadřovat názory Klubu. Tyto jsou vyjádřeny pouze v oficiálních (číslovaných) stanoviskách Demokratického klubu.